

principiële leven is in de laatste decennien zeer verslapt. Niet alleen in de politiek, maar ook elders. Doch daarvan moeten we terugkeeren.

We moeten ons weer sterken in onzen God. Wij zien volstrekt niet voorbij, het vele goede, dat door onze mannen in den laatsten tijd werd bewerkt.

Onze Calvinisten hebben, om maar eens iets te noemen, gejuicht, toen minister Heemskerk zoo krachtig tegen „De Dageraad” partij koos.

Ook doorzien zij terdege het verband tusschen beginsel en sluitend budget. Of leert de Schrift niet: Zoo iemand de zijnen en voornamelijk zijn huisgenooten, niet verzorgt, die heeft het geloof verloochend en is erger dan een ongeloovige? (1 Tim. 5:8). En is dat mutatis mutandis ook niet van toepassing op de huishouding van den Staat? Van dit punt ware natuurlijk meer te zeggen. Doch dat is hier de plaats niet.

Allerminst mag ook van de beginselverslapping den ministers-geestverwanten een verwijt worden gemaakt. Zij zijn, zullen ze iets tot stand brengen, op samenwerking met anderen aangewezen. Een stembusprogram is nog geen kabinetsprogram.

De schuld ligt bij ons.

De liefde tot het beginsel was bij ons veelszins getaand.

En nu klinkt de inleiding van het Stembusprogram in onze ooren als liefelijk bazuingehuld.

Zij laat u niet in het onzekere, waar ze die beginselen zoekt.

Tegenover allen — en dat zijn er velen, ook onder christenen — die meenen, dat we met Gods Woord voor de Staatskunde niets of weinig kunnen uitrichten, spreekt zij uit, dat in het onveranderlijk Woord Gods juist zijn vervat de beginselen van Staatskundig beleid.

Tegenover alle zoeken en zich richten naar de ingeving van een oogenblik stelt zij een onwankelbare overtuiging, die haar wortelen heeft in Gods eeuwigen Raad.

Onze beginselen zijn niet in den schoolstrijd uitgeput.

We hebben er nog meer, nog veel meer, zooveel, dat wij ze niet opsommen kunnen.

Voor die beginselen moeten we naar de stembus trekken.

Voor die beginselen moeten we ons in den politieke strijd werpen.

Het beginsel vóór alles!

— Allemaal liberaal.

De — maar wij uit den lof van de „N. R. C.” zouden moeten opmaken — boven-geniale heer Dresselhuys heeft in de Tweede Kamer een geweldige verklaring afgelegd.

Deze verklaring komt in haar kern hierop neer, dat wij eigenlijk allemaal liberaal zijn.

Want het werk, dat niet-liberale ministeries hebben verricht, was niet anders dan uitvoering van de liberale gedachte.

Van zijn standpunt is het daarom onbegrijpelijk, dat hij als liberaal liberalen (al heeten zij officieel ook anders) gaat aanvallen.

Dat lijkt zoowat op een poging tot broedermoord. Het is haast misdadig.

En onverstandig ook.

Als anderen uw werk uitvoeren, dan krijgt gij uw tijd vrij, om de plannen voor een werk in voortgezette lijn te beramen.

Welk een verrukkelijke gedachte, dat die anderen weer klaar staan om zich ook voor dit werk te spannen.

De heer Dresselhuys zou een ideaal leventje kunnen hebben, wanneer hij gedurig de ministeries aanmoedigde: gaat zoo maar voort.

Om nu evenwel in een anderen toonaard te spreken.

De heer Dresselhuys ziet de dingen onderstoven.

Terecht sprak Groen van Prinsterer het uit, dat het liberalisme niet gelukt was de Christelijke grondslagen van ons staatkundig en maatschappelijk leven bloot te leggen en uit te breken.

Wel is er sinds Groen's dagen wat gebeurd.

De Christelijke grondslagen hebben hier en daar schade geleden, mede door de aanslagen van het liberalisme.

Maar over het geheel genomen liggen ze er nog.

Het liberalisme daarentegen heeft schipbreuk geleden.

De heer Dresselhuys zelf is een der weinige drenkelingen, die zich nog op wrakhout drijvende houdt.

Hoe lang zal hij als politiek man het nog maken?

— Allemaal demokraat.

Zoo teekende de heer Nolens in de Tweede Kamer zijn partijgenooten.

Weinigen onzer parlementsleden overtreffen hem in slimheid.

Hij hield een speech, waarmee hij na de verkiezingen alle kanten uit kan.

Het persoonlijk program, dat hij ontwikkelde, is in het geheel niet in strijd met de programs der andere koalitie-partijen. Hij bekende volmondig, dat hij met die partijen het liefst in zee zou gaan.

Toch sneed hij het tafellaken tusschen Troelstra en hem ook niet zienderoogen door. Als samenwerking met voornoemde partijen niet gelukte, dan

zou die misschien in andere richting worden gezocht. De heer Troelstra heeft nog een hoopje. Naar 't mij voorkomt niet meer dan een rookend pitje.

Men heeft vele commentaren op de rede van den heer Nolens gemaakt.

De een las er in een wenk voor de anti-revolutionairen: denk er om, als gij niet beter naar onze pijpen danst, dan ge gedaan hebt, keer ik mij van u af.

De ander dacht aan een democratischen lijnstok, waarmee hij zijn ontevreden partijgenooten, wien het niet democratisch genoeg gaat, trachtte te vangen.

In ieder geval zijn de vinkjes van St. Michael nog niet op den lijnstok nedergestreken.

Integendeel.

Een paar dagen na het fluiten: wij zijn allemaal demokraat, zijn ze nog verder het bosch ingevlogen.

Of de breuk in de R. K. Staatspartij te heelen is? Voor de voortzetting der koalitie is het te hopen.

— Uit een Staatsfonds?

Hier en daar wordt er een pleidooi voor gehouden, dat de familie van wijlen den heer Heijermans niet alleen door particulieren, maar ook uit een Staatsfonds zal worden gesteund.

Hooveel medeliden wij ook hebben met een onverzorgde weduwe en halve weezen en hoezeer wij de vraag, die gesteld werd, of dan het mislukken van 's heeren Heijermans ondernemingen voor een deel door den Staat mag worden gedragen, verklaarbaar achten, moet hier de kwestie toch onbevange onder de oogen worden gezien.

Zelf heeft de heer Heijermans, naar men lezen kan in „De Haagse Post”, in een interview met mevr. v. Italie—van Embden verklaard, dat er voor hem een scherpe tegenstelling bestond tusschen burgerlijke en socialistische kunst.

En al ging hij zelf niet zoover als „De Nieuwe Eeuw”, die betoogt, dat de kunst voor Heijermans slechts een middel was om anderen voor zijn levensovertuiging te winnen, toch gaf hij te verstaan, dat hij in zijn werk zijn levensovertuiging uitstortte.

Welnu, mag dan de Staat iemand, die revolutionair staat tegenover ons staatsleven en dat ook in zijn werken uitdrukt, die het gezag aantast, op deze wijze stansen?

Mag hij zijn weduwe stellen boven andere weduwen, omdat hij zich „verdienstelijk” voor het volk zou hebben gemaakt?

We zouden dat niet schrijven, indien er geen voorbeelden waren aan te wijzen, dat minister De Visser in dergelijke zaken wat al te rekkelijk is.

Ware het niet beter, dat de minister halt hield op het pad der Staatssubsidies in dezen?

De Staat steekt zich daardoor in een wespennest. Waarom kunnen zulke zaken niet worden overgelaten aan het particulier initiatief?

— Als de vos de passie preekt...

Geen warmer propagandisten voor algeheele ontwapening dan de Communisten.

Maar uit het gebeurde te Reval, waar communisten zich van het bestuur trachten meester te maken, terwijl Russische oorlogsschepen in de nabijheid voeren om de revolutie te ondersteunen, blijkt, dat het Communistische Rusland allesbehalve ontwapening voorstaat.

De opzet is doorzichtig.

Wanneer het het Communisme zou gelukken, om de verschillende landen van Europa voor de algeheele ontwapening te winnen, zou heel Europa bloot liggen voor het Russische Bolsjevisme.

Wie het dan ook voor de algeheele ontwapening opneemt, speelt in de kaart van het Bolsjevisme.

Zeker, op het oogenblik is Rusland nog ver weg.

Maar het Bolsjevisme woont dicht bij uw deur.

— De Engelsch-Egyptische kwestie.

Mocht hij het verschijnen van ons vorig nummer zich iemand hebben afgevraagd of ik niet misgezien had, toen ik oordeelde, dat het oorlogsgevaar was geweken, de daarop gevolgde feiten zullen mij in zijn oog wel hebben gerehabiliteerd.

Zelfs de bezetting van het douanekantoor te Alexandrië is door Engeland opgeheven.

Wel gisten er nationalistische onlusten en heeft Zagloel geen heil gezocht in het nemen van vakantie en vertrek naar een Italiaansche of Fransche badplaats, maar zijn opvolger Ziwar heeft toch gecapituleerd en Engeland volkomen zijn zin gegeven.

Door velen wordt toegegeven, dat de Conservatieve Regeering in Engeland veel te ver is gegaan in zijn eischen.

Maar Frankrijk en Italië durven niet kikken.

Ligt niet het protocol van Genève te vergeefs te wachten op Engeland's naam?

Ook in Engeland zelf komt er verzet.

Maar wat zal dit uitwerken op een partij, die pas door de verkiezingen op het kussen is gebracht?

— Lloyd George leider.

De man, die naar het voor een paar jaar heette, als staatsman had afgedaan, is thans gekozen tot leider der Liberale Partij in Engeland.

Ware deze Partij haar glorieus verleden getrouw gebleven, men zou er veel van kunnen ver-

wachten met het oog op het imperialistische streven der Conservatieven.

Maar zij is vrijwel machteloos.

En met Lloyd George als leider, is zij er niet sterker op geworden.

De toevenaar van Wales werkt te veel met hocus pocus.

— Geen crisis.

Naar de bladen van dezen avond melden, zal de verwerping van de verhoogde subsidie aan de Vroedvrouwschool te Heerlen niet de aftreding van minister Aalberse ten gevolge hebben.

't Zou trouwens al te wonderlijk zijn geweest.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

Van en over Boeken.

II.

Allereerst moeten we in dit tweede artikel „Van en Over Boeken” noemen het tweede en laatste deel van Prof. Kalfs „Westeuropese Letterkunde”¹⁾.

Indertijd maakten we met dankbare waardeering melding van den eersten band van dit grootsch opgezette werk, juist na het plotseling overlijden van den Auteur. Daarbij uitten we de vrees, dat dit eerste deel tegelijk het laatste zou zijn, omdat wellicht niemand zou gevonden worden, bereid en bekwaam om naar de geweldige conceptie van dit werk de voortzetting op zich te nemen. Eensdeels is deze vrees bewaarheid, want het voorbericht van dit tweede stuk zegt het met nagenoeg dezelfde woorden. Maar aan dan anderen kant is toch de gedachte voorbarig geweest, dat op het eerste deel geen tweede meer volgen zou, want de zoon van den overledene, Dr. G. Kalf Jr., vond, vrijwel voltooid en eigenlijk geheel persklaar, de copie voor het volgende deel op het schrijfbureau van zijn vader en aanstonds stond hij hem het besluit vast, „deze ten minste nog uit te geven”. Met bekwaam spoed heeft hij dit voornemen ten uitvoer gebracht en zoo verscheen nog een tweede deel, waar we niets meer hadden verwacht.

Handelend over een zeer belangrijk hoofdstuk der literatuurgeschiedenis, „Hervorming en Renaissance”, stroomingen, die juist door hun internationaal karakter van zooveel gewicht zijn geweest, is dit vervolgdeel, dat naar den opzet van het werk die algemeene ontwikkelingslijnen aangeeft, van bijzondere waarde. En het is een reden tot dankbare vreugde, dat de Auteurs dit gedeelte van zijn stof nog heeft kunnen bewerken, en de zeer omvangrijke studie, die hij daartoe had gedaan, nog heeft kunnen vastleggen. Ieder van onze lezers, die wel eens zich bezig houdt met de beoefening der literatuurhistorie weet, hoe juist ten aanzien van deze periode het onderzoek der vaderlandsche letterkunde onmiddellijk naar de buitenlandse literatuur voert en hoe moeilijk het is, dan de verbindende draden te vinden en de juiste punten van aanknooping te ontdekken. De menigvuldige factoren, waarmee we rekenen moeten om eenig algemeen beeld te construeeren, verhoudingen van tijd, plaats, ontwikkeling, gebeuren, mentaliteit, cultuur-stadium en zooveel meer, maken zulk een onderzoek al te omvangrijk, eischen ook te veel detail-studie, dan dat men het behoorlijk zou kunnen volbrengen. Prof. Kalf echter, met z'n veertig jaren wetenschappelijke arbeid achter zich, z'n breede oriëntering over het gansche terrein der literatuur, z'n door ervaring en kennis gescherpte kijk op tijden en toestanden, was de man, die tot zoodanig werk geschikt was en — wat even onmisbare voorwaarde is — er den lust toe had. En, nog eens, het is reden tot dankbare vreugde, dat deze zoo betekenisvolle studie niet in voor een ander onbegrijpelijke aantekeningen en brokstukken is te loor gegaan.

We begroeten daarom dit tweede deel met de plicht, die aan het posthume werk van een geleerde als Kalf toekomt, ongetwijfeld, maar niet minder met bijzondere ingenomenheid om den inhoud zelf. En de bewerk, Dr. Kalf Jr., moge er van verzekerd zijn, dat z'n arbeid, die hem vooral uit hoofde van de omstandigheden zwaar gevallen zal zijn, van groote waarde is geweest, ook op andere gronden dan die van plicht voor den overledene.

Het is in ons verband niet mogelijk een breede bespreking van het boek zelf te geven. Weer geldt, wat ik van het eerste deel opmerkte, degenen, voor wie dit boek is bestemd, hebben aan de uitvoerigste bespreking toch niet genoeg, maar willen een schat, als die hun hier geboden wordt, in z'n geheel bezitten. Dat hier inderdaad van een schat gesproken kan worden, moge blijken uit een korte aanduiding van den inhoud. Hoofdstuk I. „Over Hervorming en Tegehervorming”, omvat drie onderdeelen: (elk weer in kleine stukken gesplitst) Het Nieuwe Geloof, Het Oude Geloof, Christendom en Renaissance; hfdst II. „De Renaissance”, behandelt: het epos, het proza, de lyriek, het drama; hfdst. III. „Letterkundige stroomingen” spreekt over: de pastorale en het burleske, euphuïsme,

marinisme, zien hoe in natuur naas dor schema hoe dit bo brengt van waardij. Wa is hier sam ijke methos listische gav levend gehe als betoeken maar eens t en men za inderdaad e risch en a behandeld.

Zij on leiding moe deren, kum nog voortre volle en ve deding bes

Dr Kalf voegd een vader. De een dankb opgehoudv graaf niet zelf voor i heeft leeret niet geheel moest wor zoeken nar omdat me arbeid uitg Zoo aan erfenis, dan ontvangen arbeid var voor land nagedachte

Ina Boudier

Wat bov heid typee dat op ied in 'algem kunst, 'tis schoonheid ken uit z' verschillen Het altp flakker is door de v de meest l thema het het in „H sem”, „De Deze sterl beid tot e geschieden kunst. En, telijke lev tie ook vo ze, in den een ongez van de ar en levens

„De Str genre. He het beden van notal schippsel v ieder van secretaris desillusie, vorm en groot, eve ook in de kleinen b den achte an naar l van de ke de verho kwaadspr is het ha het leven neming, t

Zoo is van Ina l treffelijke zelfden t beid. Het geeft, m zonder n die van tot uw zi maar Ina kan geva Nietten kunst, on van echt nog altijd schrijvers nieuw.

PERS-SCHOUW.

Gezelliana.

In „De Nieuwe Eeuw” schrijft Caesar Gezelle een hartig woordje over de huidige Gezelle-verering, die wel een beetje laat komt en wel wat al te veel den man prijs op een manier, die het diepste van zijn wezen miskent. Hij schrijft:

Iedereen loopt nu met zijn mond — zoo niet met zijn hart — vol van den Grooten man, maar aan zijn lijdensspoude stonden wij, een vriend van mij en ik zelf, moederlijk afdien. Wat de dood toch al kan! En geen wonder — Gezelle is tweemaal onder de voeten getrappeld. Een eerste maal vroegtijds, en een tweede maal nu dat er zich zoo menig een voetstuk van maakt om hooger dan z'n maats te stijgen. Wie hem volgen wilde, wandelde vroeger in de duisternis, thans wandelen zijn bewonderaars in het volle licht dat van hem uitgaat, en dat is een groote verandering: nachtvlinders doen 't ook alzo en schitteren des te feller.

Nu mag men dus gerust over hem praten en schrijven met de zekerheid van aanhoord en gelezen te worden. Gezelle is in de mode — en 't is al Gezelle wat de klok slaat. Wel zeker verdient hij dubbel en dwars den wiersmaak die zijnen naam en zijn werk nu wordt toegeswaaid. Maar verliende hij ze vroeger in 't geheel niet? Met groote belangstelling en een greintje weemoed overlas ik heden nog de verslagen in de „Nieuwe Rotterdamse Courant” over den laatsten Gezellidag en de tentoonstelling te Brugge. De correspondent is er over mistroosig dat de hulde aan den dichter aldaar gebracht, te overwegend priesterlijk en west-vlaamsch was. Wij wagen het hier onomwonden onzen wensch uit te spreken: moge het nog lang alzo blijven. Gezelle zelf zou zich zeker nog wel het best thuisgevoelen onder zijn west-vlaamsche ambtsbroeders. In zijn donkerste dagen waren zij toch zijn trouwste vrienden en geen enkel oogenblik was er, of Gezelle telde onder de west-vlaamsche priesterschap tal van vrienden en bewonderaars. Wat waren Van Hee, Verriest, Callebert, Van Doorne, Legein, Callewaert, Delaere, Van Robaey, Rummel, Rembry, Demonie, en zoovele andere? Waren zij niet zijn eenige, toch waren zij zijn getrouwste bijstanders, en daarbij West-Vlaamingen en priesters. Men zal toch zeker de schuld op de West-Vlaamsche priesterschaar niet leggen, indien van anderen kant huldigers wegblijven? Ik zelf, west-vlaamsch priester, ben er niet geweest; niet omdat ik vreesde dat het er al te gewestelijk en te priesterlijk zou uitzien, maar, omdat ik, om zekere redenen die ik niemand schuldig ben te verklaren, de lucht van zulke feesten slecht kan uitstaan.

Ik weet niet precies meer, wie het gezegd heeft. Maar het is eens gezegd: sommige menschen liefkoozen u als de kat. Deze streelt, al aaiende, niet u, maar zichzelf aan u. Vandaar, dat huldigen zoo „katterig” kunnen maken.

Steiner en de anthroposofie.

Het is mijn gewoonte niet, in deze rubriek breede citaten te geven. Maar dezen keer waag ik het erop. Het volgende artikel van Prof. Hoekstra in „Geref. Theol. Tijdschrift” is moeilijk te verknippen. Bovendien bespreekt het op bevattelijke wijze een verschijnsel als de anthroposofie, gelijk ze wordt gepredikt door Rudolf Steiner; en daardoor is het artikel zelf voor zeer veel lezers zeer welkom. Men houde dus voor dezen keer het lange citaat ten goede:

Veel nieuws biedt Steiner den kenner der godsdienstgeschiedenis niet. Zijn Anthroposofie is een nieuwe uitgave van de Theosophie, die door de werkzaamheid van de dames Mevrouw Blavatsky en Annie Besant in Amerika en Europa is geïmporteerd. En de Theosophie is niets anders dan een amalga van Oostersche heidensche religies. Dr Steiner (geb. 1861 in Hongarije) is van 1902—1913 zelf een adept van Annie Besant geweest, heeft zich daarna van haar losgemaakt en, hoewel hij aan de Theosophische grondgedachten vasthield, zijn religieuze speculatie omgedoopt tot Anthroposofie. De god-wijsheid werd menschenwijsheid. En volkomen terecht. In zijn mystische bespiegelingen is voor God geen plaats. Het is een godsdienst zonder God.

In hoofdtekken is hij de oude leer getrouw gebleven.

Dit blijkt, om maar iets te noemen, reeds uit de majesteit van het getal zeven.

Het menschelek wezen moet in zevenen onderscheiden worden. Voor de zintuiglijke gewaarwording is alleen toegankelijk het fysisch lichaam, gelijk wij het allen door de waarneming kennen. Maar er is veel meer dan het fysisch lichaam. Wat het samenhoudt en doet leven is het aetherisch lichaam, de vormkracht voor het fysieke lichaam. Aan het fysisch hart ligt ten grondslag een aetherisch hart, aan de fysieke hersenen de aetherische hersenen, enz. Daar achter werkt het astrale lichaam, dat b.v. in den slaap het aetherisch lichaam (dat op zichzelf bewusteloos is) doortlicht en nieuwe krachten laat instroomen. Als vierde lid van de menscheleke wezenheid komt er bij het ik, dat in staat is zich te herinneren wat vroeger met den mensch is voorgevallen. Op de lichamelijke verheft zich de kring van de ziel, waarin onderscheiden worden de gewaarwordingsziel, de verstandziel en de bewustzijnsziel. Deze laatste dompelt zich in de „godheid” in. De mensch is een deel van de „godheid”. Zoodaals de druppel zich verhoudt tot de zee, zoo verhoudt zich de bewustzijnsziel tot de godheid. Dit is niet een soort

pantheïsme, maar pananthropoïsme, een vernenschelijking van het Al. Deze godheid is van menscheleke natuur.

Ook de ontwikkeling van de aarde verloopt in 7 fasen. Door een retrospectief vermogen, dat aan Steiner e.s. eigen is, schouwt hij de voorbijgeane perioden. De aarde heeft al drie planetaire toestanden doorgemaakt (de Saturnus-, zonne- en maanphase), we leven thans in de aarde-phase, en in de toekomst hebben we nog de Jupiter-, Venus- en Vulcanusphase te wachten. In zijn phantastische kosmogonie herinnert menige trek aan de speculaties der oude Gnostieken.

In zeven stadiën voltrekt zich de inwijding in de geheimen. Meditatie, imaginatie, inspiratie, intuïtie, kennis van de verhoudingen van makrokosmos en mikrokosmos, één worden met den mikrokosmos, het als een eenheid beleven van de vroegere ervaringen, zijn de stadiën die de mensch geestelijk doorloopen moet om tot in het binnenste heilighdom der Anthroposofie te worden toegelaten.

Ook de wet van Karma speelt bij Steiner een groote rol. Naar heidenschen trant leert hij in navolging van de Theosophie dat ons bestaan in dit leven bepaald is door een vóórbestaan. Ons leven wordt beheerscht door de voorafgaande incarnaties. Elk leven is bepaald voor het volgende. Wanneer na den dood in het geestesland de vrucht van de vroegere levens tot rijpheid is gekomen, wordt deze vrucht waar het begin van een nieuwe ontwikkeling in het aarde-leven. Tusschen ons vóórbestaan en de tegenwoordige existentie is een oorzakelijk verband. Er is een gerechtigheid, een Diké die ons lot regelt. Alle leven gaat naar de wet van Karma, de harde causaliteitswet, die geen uitzonderingen kent. Van genade is in deze religieuze speculatie geen sprake, omdat God wordt gemist.

Maar genoeg. Bij alle schakeering in onderdeelen, is de Anthroposofie een zusje van de Theosophie, en aldus gevernist heidendom.

Over de persoonlijkheid van Dr Steiner willen we geen oordeel vellen. Enkeligen houden hem voor een charlatan en bedotter van de schare. Voor zoover ik er over oordeelen kan, is er geen reden aan te nemen, dat Steiner zelf niet gelooft wat hij zegt en schrijft. Al treedt hij op een reclamistische manier op en probeert hij door suggestieve beïnvloeding de menschen tot zijn volgelingen te maken — dit is niets bijzonders, hij heeft dit met vele predikers van nieuwe religies gemeen. En het feit dat mevrouw Blavatsky de menschen bedrogen heeft, geeft nog geen recht te zeggen, dat Steiner onbetrouwbaar is.

Maar wel moet krachtig bezwaar gemaakt worden tegen een nomenclatuur van Steiner, die misleidend werkt. Hij spreekt van zijn Anthroposofie als van een „geesteswetenschap”. Met een geesteswetenschap zooals b.v. Dilthey in zijn „Geisteswissenschaften” bedoelt, heeft Steiner's Anthroposofie echter niets te maken. En met nog minder recht kan hij van „wetenschap” spreken. Steiner meent, dat zijn leer niet een deductie is uit apriorische stellingen, maar een inductieve, empirische wetenschap.

Hier is niets van aan. Steiner maakt zich schuldig aan zelfbedrog en aan misbruik van terminologie. Wetenschap gaat uit van ervaring, van door ieder controleerbare gegevens, om die door vergelijking en groepeerings onder algemeene regels te brengen. Dit is bij Steiner niet het geval. Wie zich door hem in de wijsheid laat inwijden en zich inspannt met alle kracht die de phantasie ter zijner beschikking stelt, iets te ervaren van het „feit” dat de aarde thans in haar vierde stadium is, komt bedrogen uit. Eveneens zijn de aetherische en astrale lichamen geen gegevens der ervaring. Omdat Steiner's ervaringen geen ervaringen zijn, en niet vatbaar voor een bewerking met de categorieën van ons denken, kan hier van „wetenschap” geen sprake wezen. Waar wetenschap is, daar heerscht het begrip. Zonder het precies omlijnde, blijvende begrip, geen wetenschap.

Steiner werpt tegen, dat helderziendheid toch een psychisch gegeven is. Zeker, de psychologie brengt ons in kennis met somnambulisme, telepathie en allerlei „occulte” verschijnselen. Maar deze merkwaardige psychische gegevens zijn heimelijk onderscheiden van de retrospectieve „ervaringen” die de anthroposoof heeft, waardoor hij b.v. te weten komt welke evolutien onze planeet gedurende miljoenen jaren heeft doorgemaakt. Wij hebben in Steiner's „inwijding” niets anders dan een nabootsing van de revelatiegodacht. 't Is een caricatuur van de wijze waarop de profeten de bijzondere openbaring van hun God ontvingen.

Van God is er bij Steiner geen sprake. Zijn religieuze speculatie is atheïstisch. Met nadruk leert hij de homogeniteit van het universum. Maar nergens is het Universum een Absolute. God is weg. De mensch is de spil, waarom alles draait. Overal zijn geesten en die geesten zijn menschen geweest of zullen het worden. Alles dient den mensch. De mensch is het doel der dingen.

Omdat zijn leer atheïstisch is, is zij in het wezen der zaak anti-religieus. Steiner meent, dat hij het aanvaarden van de Anthroposofie ieder zijn eigen religie waarin hij geboren en opgegroeid is, kan blijven behouden. Zijn leer is het vereenigingspunt aller godsdiensten. (Overigens dezelfde leus als bij de Theosophie.)

Niets is minder waar. De Anthroposofie vernietigt de religie, zelfs in zekeren zin de valsche religie, omdat de gedachte aan een godheid ter zijde gesteld is. Hoe zou het Christendom zich ooit kunnen verzoenen met een leer, die niets wil weten van God, die tot den mensch neerdaalt en zich in zijn genade aan hem openbaart? Steiner leert zelfvolmaking werken aan zich zelf, opbouw van zich zelf door eigen krachten.

Het is wel eens goed, dat onze menschen van deze dingen kennis nemen. De propagandageschriften van

marinisme, gongorisme; hfdst. IV. eindelijk doet zien hoe in deze periode „de leiding in de literatuur naast Romanen aan Germanen” komt. Een dier schema, zeker, maar dat toch kan doen zien, hoe dit boek den literatuurbeoefenaar een schat brengt van op 't eerste gezicht niet te berekenen waardij. Wat hij van overal bijeenzoeken moest, is hier samengebracht naar zuiver wetenschappelijke methode, en bovendien, met de bekende stylistische gaven van Kalff, zoo verwerkt, dat het een levend geheel is geworden, even prettig te lezen als betekenend om het te bestudeeren. Men neme maar eens ten voorbeeld het stuk over „het drama” en men zal met blijde verrassing zien, hoe hier inderdaad een volledig beeld wordt gegeven, historisch en aesthetisch, over een materie, die veel behandeld en juist daardoor veeleisend is.

Zij onder onze lezers, die op eenigerlei wijze leiding moeten geven bij literatuurstudie van anderen, kunnen dit boek niet missen. Aan de altijd nog voortreffelijke handboeken geeft het waardevolle en welkome uithoofding, omdat het aan mededeeling beschouwing verbindt.

Dr Kalff Jr heeft als appendix aan dit deel toegevoegd een biografie en een bibliografie van z'n vader. De eerste, geschreven met al de liefde van een dankbaren zoon voor zijn vereerden vader, opgebouwd uit materiaal dat gewoonlijk den biograaf niet ten dienste staat, is een bezit op zichzelf voor ieder, die de betekenis van Prof. Kalff heeft leeren kennen; de laatste, ofschoon uiteraard niet geheel volledig, omdat ze in heel korten tijd moest worden samengesteld, is een gids bij het zoeken naar literatuur-historisch materiaal, juist omdat men daarbij ook altijd mede van Kalff's arbeid uitgaan moet.

Zoo aanvaardt men dit werk als een kostbare erfenis, dankbaar dat we ook nog dit deel mogen ontvangen van de nalatenschap van een man, wiens arbeid van verstrekkinge betekenis is geweest voor land en volk. Eeren wij in waardeering zijn nagedachtenis.

Ina Boudier—Bakker, De Straat. 1)

Wat boven alles Boudier—Bakker's literairen arbeid typeert is het eigene, het bepaalde stempel, dat op ieder van haar boeken staat gedrukt. 't Is in 't algemeen een van de kenmerken van echte kunst, 't is in 't bijzonder eigenschap van literaire schoonheid. De ziel van den kunstenaar moet spreken uit z'n werk en dus moet, uit zijn of haar verschillende boeken één beeld te ontwerpen zijn.

Het altijd weer terugkerend thema bij Boudier—Bakker is de desillusie van het menschenhart in en door de verhoudingen van het leven. „Armoede”, de meest bekende van haar romans, accentueert dit thema het scherpst, maar duidelijk toch ook is het in „Het Beloofde Land”, „Kinderen”, „Bloesem”, „De Ongeweten Dingen”, „Machten” enz. Deze sterk sprekende eigenschap maakt haar arbeid tot een moment in onze moderne literatuurgeschiedenis, geeft die ook zijn waarde als roman-kunst. En, ofschoon geschreven uit een niet-christelijke levensovertuiging, heeft deze roman-productie ook voor ons niet geringe beteekenis, aangezien ze, in den schoonen vorm der moderne literatuur, een ongezochte, maar niettemin klare prediking is van de armoede, de troosteloosheid van een leven en levensverwachting buiten den levensbron.

„De Straat” is een nieuwe proeve van hetzelfde genre. Het boek teekent de wrange leegheid van het hedendaagsche leven, in de donkere hoeken van notabelen-huizen, fel belicht door het rosse schijnsel van kermisvermaak in de dorpsstraat. In ieder van deze huizen, bij den burgemeester, den secretaris, den ontvanger, den kantonrechter is de desillusie, de gebrokenheid, telkens in een anderen vorm en door andere oorzaken, maar altijd even groot, even vernietigend voor de levensblijheid. En ook in de woningen van den middenstand en den kleinen burger is dat leed, anders verborgen gehouden achter de gordijnen en de gesloten deuren, nu naar buiten gebracht door het geroes en gelok van de kermisvermaken. Dat leed, verscherpt door de verhoudingen van het kleinstedische, door kwaadspreken, achterdocht, jaloerie, bemoeizucht, is het hoofdelement van dit boek, geteekend naar het levende beeld, met de visie van scherpe waarneming, met de kleuren van het stemmingsstuk.

Zoo is ook dit boek weer een echte proeve van Ina Boudier—Bakker's kunst, met al de voortreffelijke qualiteiten daarvan. Maar ook met denzelfden toon van somberheid en troosteloze leegheid. Het leeft, omdat het de werkelijkheid weergeeft, maar die werkelijkheid is triest, is armoede zonder uitzicht. De psycho-analyse, ook hier weer die van den gedesillusioneerden mensch, spreekt tot uw ziel, bekoort ook door beelding en zeggings, maar laat u toch in donkerheid achter. En dat kan gevaarlijke consequenties hebben.

Niettemin waardeeren we dit boek als werkelijke kunst, omdat het ongetwijfeld de kenmerken draagt van echte schoonheid. Boudier—Bakker behoort nog altijd tot de besten van onze moderne romanschrijvers en dit boek bevestigt die positie opnieuw.

C. T.

1) Uitg. van P. N. van Kampen en Zoon, Amsterdam.